

kapcsolatos azon joggyakorlat, mely szerint a kiskorú örökbefogadása esetén érvényes szerződés az egyedül aláíró örökbefogadót köti, tehát a törvényes képviselő utólagos aláírása itt helyt foghat, azonban még ezen speciális kivétel sem alkalmazható akkor, amidőn a törvényes képviselő éppen a consensus hiánya okából tagadta meg az egyidejű aláírást, mert az utólagosan létrejött consensus esetén ekkor is új okirat felvétele szükséges. Az ügylet a törvény szellemének megfelelően csak akkor lehet érvényes, ha az okirat valóban magát az *előzetesen* létrejött consensust tartalmazza és még az sem felelne meg az írásbeliség elveinek, ha a bírói gyakorlat utólagos hozzájárulás bizonyításának helyet adna.

Dr. Aradi István.

A lelki kényszerre vonatkozó bírói gyakorlatról. Bíróságaink gyakorlata a jogellenes fenyegetéssel előidézett lelki kényszer kérdésében azon a nyomon jár, amelyet a lelki kényszer objektív körülmények alapján történő megállapításának lehetne nevezni, érteve ez alatt azt, hogy a judikatura a jogtalan fenyegetés útján előidézett lelki kényszer diagnózisát a megfenyegetett egyén lelkiállapotának a törvényi definícióban foglalt ismérvekkel való közvetlen összehasonlítása alapján igyekszik megállapítani. Orvosi nyelven szólva, ezt úgy lehetne kifejezni, hogy a diagnózis csupán a lelkiállapot primár tüneteiből állapíttatik meg és nem vétetnek figyelembe, vagy legalább nem eléggé vétetnek figyelembe azok a másodlagos kísérő körülmények, amelyek a lelki kényszer állapotának diagnózisánál sokkal megbízhatóbb szerepet játszhatnak, mint az írott jogszabályokban foglalt meghatározás ismérveinek a közvetlen szemlélete.

Amde a törvényi meghatározások szövegéhez és szigorúan vett alkotóismérveikhez való ragaszkodás csak ott vezethet az emberi ösztönös igazságérzettel megférő eredményhez, ahol a megállapítandó tényállásnak valóban azok és csakis azok a döntő ismérvei, amelyeket a törvényi meghatározás tartalmaz, vagyis visszatérve az orvosi nyelvre, azoknál az eseteknél, ahol az állapot primár tünetei az állapot helyes diagnózisának megállapításához mindig és feltétlenül elegendők. Ez azonban nem áll a lelki kényszer állapotának diagnózisa esetében, amikor a külső ismérvek nem csak hogy majdnem minden esetben hiányoznak, hanem még amikor fennforognak is, akkor is a legmesszebbmenő mértékben megbízhatatlanok.

Lelkiállapotot jelentő tényállás megállapításához az objektív módszernél sokkal alkalmasabb a szubjektív módszer, az a módszer, amely az összes kísérő körülmények egybevetéséből vonja le a következtetést és állapítja meg a feleletet arra a kérdésre, hogy az ügyleti nyilatkozatot tevő egyén a fenyegetés hatása alatt olyan lelkiállapotban volt-e, hogy e lelkiállapot őt valóságos és ezen lelkiállapot hiányában elképzelendő akarátának meg nem felelő ügyleti nyilatkozat megtételére készítette. A tényállás megállapítására irányuló rendszer eme hibás voltának megnyilvánulása gyakorlati példákkal bőségesen megindokolható.

A budapesti Tábla P. VI. 4343/1932. sz. ítélete nem állapítja meg a kényszerhelyzetet akkor, amidőn a munkaadó az alkalmazottat megfenyegette azzal, hogy a joglemondó nyilatkozat aláírásának megtagadása esetén illetményeit nem fizeti ki, mert — így szól az indokolás — az „alkalmazottnak módjában áll illetményeit a törvény rendes útján érvényesíteni.”

A Kúria P. III. 5161/1930. sz. ítéletében nem állapítja meg a kényszerhelyzetet a fegyelmi eljárással való fenyegetés hatása alatt történt joglemondás esetén, kimondván, hogy „a munkaadó jogosítva van az alkalmazott ellen fegyelmi eljárást indítani, tehát a fenyegetés nem volt jogellenes...”

A Kúria P. II. 6588/1930. sz. ítéletében sem állapítja meg a kényszerhelyzetet, amidőn az alkalmazott nyomora miatt írta alá a joglemondó nyilatkozatot (éhezett, kilakoltatással fenyegették), mert „... ez csak akkor állapítaná meg a kényszert, ha alperesek ezekről a tényekről tudtak volna és ezt kihasználva, iratták volna alá a felperessel a joglemondó nyilatkozatot...”

Mіндеzen ítéletek az írott jogszabályok azon nomenclatúrából indulnak ki, hogy a fenyegetésnek „jogellenesnek” kell lennie (Mmtj. 1006. §.), vagy, hogy a fenyegetésnek a fenyegetettet, vagy valamely hozzátartozóját életében, vagy testi épességében közvetlenül kell veszélyeztetnie, „amennyiben a veszély másképen el nem hárítható”, (Btk. 77. §.) és amely nomenclatúrák szóhangzata valóban megindokolja a bíróság elzárkózó álláspontját a fenyegetés által előidézett lelki kényszer megállapítása kérdésében. Ezek a nomenclatúrák annyira átmentek bíróságaink vérebe, hogy az azokban foglalt ismérvek prima vista hiánya esetén a kényszerhelyzet lelki konstellációjának hiányára történik következtetés. El lehet mondani azt, hogy a magyar írott jogszabályok szóhangzata valóban a lelki kényszer megállapításánál használt objektív következtetési módszerre ad impulzust.

Ezzel szemben merően ellentétes a francia jog álláspontja és a francia írott jogszabály szóhangzata. A Code civil 1112. §-ának szóhangzata a következő:

„Kényszer forog fenn, ha az olyan természetű, hogy a gondolkodó emberre befolyást gyakorolni alkalmas és alkalmas arra, hogy az illető személyét, vagy vagyonát érintő lényeges és közelálló bajtól való félelmet okozzon.

Etekintetben figyelembe kell venni az érdekelt személy korát, nemét és életkörülményeit.”¹⁾

Ebben az intézkedésben a szubjektív módszerre való utalás igen klasszikusan jut kifejezésre és ennek megfelelő a francia bíróságok gyakorlata is.

„Jogellenesség forog fenn mindannyiszor, amikor a fenyegető magatartás magán- vagy büntetőjogi deliktumot foglal ma-

¹⁾ „Il y a violence, lorsqu'elle est de nature à faire impression sur une personne raisonnable, et qu'elle peut lui inspirer la crainte d'exposer sa personne ou sa fortune à un mal considerable et present. On a égard en cette matiere, à l'age, au sexe et à la condition des personnes.”

gában, de akkor is, ha a megfenyegetett olyan kötelezettség vállalására bírja, vagy valamely őt megillető jogról való lemondásra készletti, amelyre jogalap nincs.”²⁾

„A fenyegetésnek alkalmasnak kell lenni arra, hogy a jogügyletet kötő személy akaratát valóban befolyásolhassa. Az 1112. §. 1. bekezdése erre nézve objektív ismérveket tartalmaz, ezzel szemben a 2. bekezdés szubjektív ismérveket. A gyakorlat és a törvény magyarázata szerint az utóbbira fektetendő a nagyobb súly. Hogy a fenyegetés fennforog-e, afölött a bíróságnak szuverén ténymegállapítási joga van.”²⁾

A német polgári törvénykönyv nem követi a Code civil példáját és a fenyegetés által előidézett lelki kényszer ismérveit épügy objektív ismérvekben határozza meg, amint azt az érvényben lévő magyar írott jogforrások teszik, illetve amint ezeket az ismérveket a Mmtj. 1006. §-a tartalmazza. (B. G. B. 123. §. 1. bek.)³⁾

A B. G. B. objektív ismérvei ellenére a bírói gyakorlat számos ítéletében megtalálta az utat a szubjektív ismérvek szem előtt tartásához.

„A fenyegetés magában véve még nem jogellenes, csak akkor, ha az eszköz, vagy a cél jogosulatlan.”⁴⁾

„A jogellenességről való tudomás helyett elegendő az illetéktelen befolyásolásról való tudomás.”⁵⁾

A német bírói gyakorlatot azonban ezekben az egyébként helyes ítéletekben épügy inkább a helyes „sugalom” vezette, nem pedig a törvény szóhangzatához való ragaszkodás, amint a magyar bírói gyakorlat is produkál ítéleteket, amelyek a törvényes szóhangzathól vett ismérveken túlmenően, szubjektív következtetés útján megállapított ismérvekből indulnak ki a fenyegetés által okozott lelki kényszer megállapításánál. A budapesti Tábla P. L. 8102/1929. sz. ítéletében a superquotális kötelem megerősítéséül adott váltó behajtását célzó perben alperes azon védekezése folytán, hogy a váltót kényszer hatása alatt írta alá, mert a hitelező azzal fenyegetőzött, hogy másik, a kényszer-egység által nem tangált végrehajtási jogával biztosított követelését kiméletlenül be fogja hajtani, — kimondotta, hogy a

²⁾ L. Karl Heinsheimer kommentárját a Code civilről és a francia bírói gyakorlatról (J. Bensheimer Mannheim, kiadása 1932. 333—334. oldal).

³⁾ „Wer zur Abgabe einer Willenserklärung durch arglistige Täuschung oder widerrechtlich durch Drohung bestimmt worden ist, kann die Erklärung anfechten.”

⁴⁾ Fischer-Henle B. G. B. Chb. München, 1927. kiadás, 79—80. oldalon közölt jogesetek.

⁵⁾ „Wie das R. G. neuerdings in ständiger Rechtsprechung angenommen hat, ist es zur Anwendung des §. 123. B. G. B. nicht erforderlich, dass sich der Drohende der Widerrechtlichkeit der Drohung bewusst war. Er muss nur das Bewusstsein der Drohung gehabt haben, mindestens sich bewusst gewesen sein, dass seine Äusserung geeignet sei, den Erklärungsempfänger in seiner Willensentschliessung in unzulässiger Weise zu beeinflussen.” („Entscheidungen des Reichsgerichts“ 108. kötet 104.).

tényállást vizsgálni kell, mert „... a kényszer fennforog akkor is, ha az egyébként jogos bírói jogsegély igénybevételének kilátásbahelyezésével a fenyegető őt meg nem illető vagyoni előny elérését célozza...”

A budapesti Kereskedelmi és Iparkamara választott bírósága a Vb. 39317/1929. sz. ítéletében kényszerhelyzetet állapított meg olyan tényállás mellett, amidőn a viszonteladó vevő az eladóra illetéktelen nyomást gyakorolt az ár leszorítása céljából.

A magyar törvénykezési gyakorlatban is megvan tehát a fenyegetés által előidézett lelki kényszer doktrinár fogalmán túl látni és annak alapján levont ténymegállapításokon túlmenően ténymegállapításokra törekvő jogérzékbeli sugalom, de az ítéletek nem mennek el odáig, hogy nyíltan bevallják, hogy a lelki kényszer tényállását az apriorisztikus igazságérzettel conform módon, az írott jogszabályokban inkorporált doktrinán túlmenően kell szemlélni. Mindaddig, míg tudatossá nem válik az a gondolat, amely szakít a „jogtalan fenyegetés” és „közvetlen vagyoni vagy személyi veszély” fogalmihoz való ragaszkodással és az illetéktelen befolyásolás gondolatát teljes mértékben érvényesüléshez jutni nem engedi, a bírói gyakorlatban kiküszöbölhetetlenek lesznek azok az ellentétek, amelyek azonos, vagy hasonló tényállás mellett merőben ellentétes értelmű ítéletekhez vezetnek.

A Kúria pl. az árverésnek a megtámadott nyilatkozat aláírása ellenében való elhalasztása esetén az egyik esetben a lelki kényszer fennforgása okából hatálytalanította a nyilatkozatot, a másik esetben nem. (L. Jogi Hírlap magánjogi döntvénytára. 40—41. oldal.)

Ebben a bizonytalanságban kivezető utat kell találni és ha ezt a kivezető utat a francia jogban kifejezésre jutó szubjektív szellem meg nem mutatná, úgy a bírói gyakorlatban is felbukkanó, de az uralkodó doktrina miatt érvényesülni nem tudó szociális gondolon alapuló igazságérzet adja meg a helyes irányt.

Mint sok más kérdés eldöntésénél, a lelki kényszer kérdésénél is kétféle síkban mozoghat a jogi helyzetet szemlélő, jogalkalmazó bíró tekintete, először az egymással szembenálló, egymással konkurráló érdekek vízszintes síkjában, ha pedig az ilyen módon szembeállított érdekhelyzetek az eldöntés kulcsát a bíró kezébe nem adják, úgy az egymással szemben hierarchikus értékviszonyban álló érdekek közötti kapcsolatot, vagy másszóval az érdekek vertikális síkban elhelyezett kapcsolatait kell szemlélni. Ilyen magasabbrendű, a kérdés eldöntésének kulcsát megmutató érdekszempont a szociális szempont, amely a gyöngébbek védelmét az erősebbel szemben kategórikus parancsszónak tekinti. Gyöngébb alatt *nem mindig* értve a vagyoni helyzeténél, vagy társadalmi elhelyezkedésénél fogva gyöngébb felet, amely megkülönböztetés gyakran inkább demagógikus melkizű szólam, mint igazi szociális érzék sugalmazta argumentum, — hanem a konkrét helyzet adottságainál fogva olyan mértékben gyöngébb pozícióban levő felet, aki ezen helyzetgyöngé-

ségénél fogva saját jogos igényét kevésbé védheti meg, illetve a másik fél nem jogos igényeit hamarabb kénytelen szolgálni, mint volna akkor, ha ez a pozíciógyöngeség fenn nem forogna.

Ha ebből a magasabbrendű érdekszemléletből indulunk ki, akkor az árverés elhalasztása ellenében nyilatkozatot aláíró végrehajtást szenvedő esetét nem kell ahhoz képest egyik, vagy másik fél javára eldönteni, amint a kényszerhelyzet doktrinár ismérvei — igen labilisan megállapíthatóan — az egyik esetben inkább megállapíthatónak látszanak a bíró meggyőződése szerint, mint a másikban, hanem ha ebből a szemléletből indulunk ki, akkor a kérdés magva az, hogy a végrehajtató és a végrehajtást szenvedő közötti helyzetkülönbség olyan, a végrehajtató javára szolgáló előnyöknek a kiaknázására irányított-e, amely előnyöket ezen helyzetkülönbség hiányában a végrehajtató rendes eszközökkel el nem érhetne volna. Elvégre a végrehajtási árverés célja a követelés behajtása és ha az árverés elhalasztása ellenében kötött jogügylet ennek a célnak a megvalósulására irányuló rendes és tisztességes rendezés keretein nem megy túl, akkor — de csakis ekkor — a jogügylet megtámadására a szociális gondolatban gyökeredző erkölcsi igazságérzet alapot nem nyújt.

Ugyanez a szociális gondolat viszont az alkalmazott és munkaadó közötti viszonylatban a fentebb tárgyalt jogeseteknél a lelki kényszer tényállásának megállapítása mellett tör lándzsát, mert az alkalmazottat jogosan megillető követelés túlnyomó, vagy jelentékeny részéről történt jogügyleti lemondás után fennmaradó maradékösszeg azonnali — esetleg évekig elhúzódható per nélküli — kifizetésében nem foglaltatik ellenértéke a többletkövetelésről való lemondásnak, hanem ellenkezőleg, a lemondás kieszközlése az alkalmazott gyöngébb gazdasági helyzetének, a mindennapi kenyérré való rászorultságának a kihasználásával történik és annak a megállapítására semmi szükség sincs, hogy a munkaadó határozottan tudott-e arról, hogy az alkalmazott lemondó nyilatkozatát pl. nagy nyomora miatt írta alá, mert ha erről nem is tudott volna, nyilvánvaló, hogy a havonként visszatérő szolgáltatásokból élő alkalmazott az őt jogosan megillető igényekről kényszerhelyzet nélkül, liberalitásból le nem mond (praesumptio hominis). Hiába hiányzanak tehát esetleg ilyen lemondásnál a lelki kényszer állapotának a doktrina által megírt kritériumai, ezen ismérvek látszólagos hiánya mellett is kétségtelen, hogy a lemondás csakis és kizárólag lelki kényszerből történhetett és nincs az a józan észére hallgató ember, aki ennek az ellenkezőjét állítani merné, tehát csak a doktrina helytelen szóhangzata és helytelen értelmezése vezethet olyan eredményre, amely az egyszerű emberi józan ésszel is ellentétben áll.

A szociális gondolatnak — mint sok más jogterületen — a lelki kényszer bírói szemléletének területén is elő kell lépnie a jogalkalmazó bírót csupán esetenként sugalmazó háttéri rejtekéből és nyíltan és egyenesen bevallott indoktényezővé kell átalakulnia. Ez a gondolat egyike azoknak — sőt elseje azoknak,

amelyeknek jelenlétét és pozitív, vagy negatív hatását minden bírói ténykedésnél, tárgyaláson és határozathozatalnál érzi úgy a bíró, mint az ügyfél, de amelynek jelenlétét senkisémet meri nyílt szóval bevallani, pedig a szociális gondolat sokkal nagyobb mozgatóerejű annál és sokkal inkább adaequát a tisztességesen és igazságosan gondolkozó ember jogérzetével, sem hogy meg kellene tagadni.

Félreértés ne essék, a szociális gondolat nem feltétlenül jelenti pl. az alkalmazotti és munkaadó viszonylatában az alkalmazotti érdek preferálását, mert üzleti dekonjunktura közepette éppen a munkaadói érdek védelme felel meg inkább a minél több ember minél nagyobb gazdasági jólétének gondolatában gyökeredző szociális elgondolásnak, mert pl. az alkalmazottnak járó felmondási idő, végkielégítés, stb. jogkérdései elbírálásánál a munkaadó gazdasági ereje éppen a nála kenyerüket élvező alkalmazottak érdekében istápolandó és az alkalmazotti érdek előnyben részesítése ilyen vonatkozásban dekonjunktura esetén csak ideiglenesen szolgálná valóban az alkalmazotti érdeket, végeredményben azonban éppen az alkalmazottak érdeke ellen volna.

Az illetéktelen befolyásolás szempontjából azonban a szociális gondolat a gyöngébb félnek (és pedig nem a társadalmi osztálykülönbsőség értelmében gyöngébb félnek, hanem a konkrét ügylet keretében gyöngébb pozícióju félnek) az igaza mellett, vagy „érdekelsőbbsége” mellett tör lándzsát, mert semmi féle nagyobb erejű szemlélet az elemi igazságérzetnek az alkalmazott javára ebben az esetben megszólaló kategórikus parancs-zavát meg nem gyengíti.

Ha a szociális gondolat tana a „kriptoszociológiá”-ból átalakul azzá, amivé való átalakulásra ez a gondolat már régen megérett és amivé ez a gondolat a nyugati kultúraállamokban már réges-régen átalakult: a törvénykezést nyíltan és bevallottan irányító és annak egyik legfontosabb támaszát nyújtó tétellé, akkor a fenyegetés által előidézett lelki kényszerre vonatkozó mostani ingadozó bírói gyakorlatnak is egységessé és megnyugtatóvá kell átalakulnia.

Dr. Schneller György.

A kártérítés gyakorlatából. I. Alperes, ki felperessel ágyassági viszonyban élt, az ágyassági viszony tartama alatt ígéretet tett felperesnek, hogy őt élet folytatáig tartani fogja, illetve neki életjáradékot fizet és felperes szerint ezt az ígéretét az ágyassági viszony megszűnése után is megismételte. A fellebbezési bíróság felperest életjáradék megítélése iránti keresetével elutasította, mert indokolása szerint az eredetileg érvénytelen kötelezésnek a viszony megszűnése után való megismétlése az ígéretet erkölcsstelen jellegétől meg nem foszthatja. A m. kir. Kúria P. III. 4126/1933. szám alatt 1934. február 23-án hozott végzésével a fellebbezési bíróság ítéletét feloldotta és bizonyítást rendelt el arra nézve, hogy alperes ígéretét az ágyassági viszony után is megismételte és egy ideig életjáradékot fizetett is, mert ez esetben a Kúria gyakorlata szerint az ügylet nem